
Auschwitz - rzeczywistość, symbolika, teologia : materiały z III sympozjum teologicznego "Kościół a Żydzi i Judaizm", Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa, 11-12 IV 1991

Collectanea Theologica 62/2, 5-8

1992

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**AUSCHWITZ — RZECZYWISTOŚĆ, SYMBOLIKA, TEOLOGIA
MATERIAŁY Z III SYMPOZJUM TEOLOGICZNEGO
„KOŚCIOŁ A ŻYDZI I JUDAIZM”**

Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa, 11—12 IV 1991

W dniach 11 i 12 kwietnia 1991 r. Wydział Teologiczny Akademii Teologii Katolickiej we współpracy z Komisją Episkopatu Polski do Dialogu z Judaizmem zorganizował kolejne sympozjum chrześcijańsko-żydowskie, poświęcone rzeczywistości, symbolice i teologii Auschwitz. Auschwitz to nie tylko miejsce geograficzne, lecz i miejsce historyczne, które w dziejach naszego stulecia odegrało ponurą rolę obozu przymusowej pracy niewolniczej i masowej zagłady około półtora miliona mężczyzn, kobiet i dzieci, w ogromnej większości Żydów deportowanych z rozmaitych krajów podbitej przez hitlerowskie Niemcy Europy. Auschwitz — a termin ten obejmuje KL Auschwitz-Birkenau oraz inne pobliskie podobozy — to również symbol, a nawet zespół symboli, istotnych dla tożsamości wyznawców judaizmu i chrześcijan, Żydów, Polaków, Cyganów i innych narodów. Ten były obóz koncentracyjny stał się symbolem wszystkich nazistowskich obozów zagłady, symbolem martyrologii Polaków, a także symbolem zagłady Żydów, obejmowanej nazwą Holocaust lub Szoah. Auschwitz domaga się przewartościowania teologicznego. Wydarzenie o tak straszliwych rozmiarach i skutkach nie może pozostawać poza obrębem refleksji nad Bogiem i człowiekiem. Nie bez znaczenia jest i to, że masowa zagłada dokonywała się nie gdzie indziej, lecz w Europie, karmionej od dwóch tysięcy lat wzniosłymi wartościami chrześcijańskimi. Nie sposób nie postawić pytania, czy chrześcijańska tradycja teologiczna ma coś wspólnego z tak okrutną rzeczywistością.

Sympozjum rozpoczęło się w dniu obchodzonym przez Żydów jako *Yom ha-Shoah*, Dzień Zagłady, poświęconym pamięci milionów żydowskich ofiar nazistowskiego ludobójstwa. Trzej zaproszeni rabini — Byron L. Sherwin z Chicago, współorganizator seminarium naukowego dla polskich księży profesorów w Spertus College of Judaica w Chicago, Avraham Soetendorp z Hagi, podczas okupacji uratowany jako dziecko przez katolicką rodzinę, i Menachem Joskowicz, Naczelny Rabin Polski — przewodniczyli modlitwie za pomordowanych. Jej trzon stanowiła przypowieść o żydowskiej wierności Bogu oraz słowa Ps 22.

Gości powitał ks. doc. Roman Bartnicki, dziekan Wydziału Teologicznego ATK. Słowo wstępne wygłosił rektor uczelni ks. prof.

Jan Łach. Zaznaczył, że ATK jako pierwsza uczelnia katolicka w Polsce podjęła systematyczny dialog z Żydami i judaizmem oraz że naukowa refleksja przedstawicieli obydwu wspólnot stała się ważnym ogniwem międzyreligijnego zbliżenia. W uroczystościach otwarcia wziął udział minister edukacji i kultury Izraela Zevulun Hammer. „Zbyt często mówimy — powiedział — że w Auschwitz Bóg poniósł porażkę. Tymczasem zapominamy o naszej własnej odpowiedzialności za to, że nie udało się nam, chrześcijanom i Żydom, wpłynąć na to, aby wyznawcy różnych religii widzieli w każdym człowieku, niezależnie od jego rasy i wyznania, jaśniejący obraz miłującego Boga.” Minister podkreślił, że to wspólne niepowodzenie wskazuje na konieczność dialogu i budowania nowej przyszłości, w której będzie dominował szacunek wobec każdego człowieka, zwłaszcza człowieka „innego”. Ambasador Izraela Miron Gordon ocenił wysoko dotychczasowe kontakty z ATK, zaś wskazując na salę wypełnioną naukowcami i młodzieżą dodał: „Jeśli to nie jest ekumenizm, to ja nie wiem, co to jest ekumenizm”. Powitalne przemówienie wygłosił również Michał Friedman, przewodniczący Komisji Koordynacyjnej Organizacji Żydowskich w RP. Zaapelował, aby Polacy i Żydzi wyprostowali błędy historyczne oraz by częściej ukazywano kulturotwórczą i patriotyczną postawę Żydów polskich. Przypomniał bohaterstwo Żyda Michała Landy, który podczas manifestacji w 1863 r. podjął krzyż wypadły z rąk zabitego księdza. „Mamy wspólnego Boga, mamy wspólne przykazanie miłości. Oby Mesjasz żydowski i chrześcijański przyszli razem na świat” — zakończył. W otwarciu i całym sympozjum uczestniczył ks. Pier Francesco Fumagalli, sekretarz Komisji Stolicy Apostolskiej do Spraw Stosunków Religijnych z Judaizmem.

W pierwszym dniu sympozjum wygłoszono cztery referaty. Przedpołudniowej sesji obrad przewodniczył prof. Jerzy Tomaszewski (Uniwersytet Warszawski). Temat pierwszego referatu, wygłoszonego przez prof. Waclawa Długoborskiego (Państwowe Muzeum Oświęcim-Brzezinka), brzmiał *Obóz koncentracyjny Oświęcim-Brzezinka 1940—1945: fakty, problemy, kontrowersje*. Zaznaczając, że Auschwitz ma co najmniej dwie historie — dzieje obozu *sensu stricto*, jako elementu hitlerowskiego systemu terroru i zagłady, oraz jako symbolu Szoah, ucieleśnienia zła — prelegent skupił się na pierwszym aspekcie, bo drugi był przedmiotem innych wystąpień. Redaktor Michał Horoszewicz (Warszawa) w referacie *Symbolika Auschwitz dla Żydów i chrześcijan* zaakcentował potrzebę oddzielenia „Auschwitz — miejsca”, jako symbolu Szoah-Holocaustu dla ogółu Żydów oraz symbolu polskiej martyrologii, od „Auschwitz — pojęcia”, które w pojmowaniu żydowskim stanowi symboliczny odpowiednik Szoah-Holocaustu i abstrakcyjny wyznacznik nieodgadnionego sensu sześciomilionowej zagłady. Podczas sesji popołudniowej, której przewodniczył ks. dr Zdzisław Kroplew-

ski (Koszalin) podjęto zagadnienia teologiczne. Stefan Schreiner, protestancki teolog z Uniwersytetu Humboldta w Berlinie, przedstawił referat *Auschwitz — zakwestionowanie chrześcijańskiej tradycji teologicznej*. Wprawdzie istnieje nie jedna, lecz wiele chrześcijańskich tradycji teologicznych, stosownie do wielości Kościołów oraz rozbieżności poglądów i przekonań teologicznych, ale znamionuje je cecha wspólna, a mianowicie prawie niezmiennie negatywne nastawienie wobec Żydów. Pokrewną problematykę podjął ks. dr Waldemar Chrostowski (ATK) w referacie *Znaczenie Szoah dla chrześcijańskiego rozumienia Biblii*. Egzegeza jest nie tylko nośnikiem treści zawartych w tekście świętym, lecz wyraża także uwraunkowanie, możliwości i potrzeby egzegetów, którzy w podawanych objaśnieniach uzewnętrzniają część własnej świadomości i tradycji teologicznej swojej wspólnoty religijnej. Względ na to rodzi postulat odnowy egzegezy, której wymaga nowa wrażliwość chrześcijan ukształtowana w rezultacie Szoah. Poszukując sposobów na określenie własnego stosunku wobec judaizmu współczesna teologia chrześcijańska czyni to mocą wewnętrznego dynamizmu Ewangelii, a nie przez traktowanie Szoah jako nowej zasady teologicznej. Pierwszy dzień obrad zakończyła dyskusja oraz komunikat mgr Ewy Józwickiej *Szoah w nauczaniu Jana Pawła II (1978—1989)*.

Obradom drugiego dnia symposium przewodniczył bp prof. Henryk Muszyński, ordynariusz włocławski, przewodniczący Komisji Episkopatu Polski do Dialogu z Judaizmem. Rabin Byron L. Sherwin, wiceprzewodniczący Spertus College of Judaica, przedstawił referat zatytułowany *Haggada Holocaustu*. Obserwując, jak Żydzi dzisiaj, szczególnie Żydzi amerykańscy i izraelscy, opowiadają historię Holocaustu, widzi się, jak pojmują oni tę opowieść i jak pojmują siebie samych. Dr Stanisław Krajewski (Warszawa) mówił na temat *Auschwitz jako wyzwanie*. Niestety, autor nie dostarczył tekstu swojego wystąpienia do publikacji. Skoncentrował się na sprawie klasztoru siostr karmelitanek w Oświęcimiu, która sama w sobie nie jest najważniejsza, ale ujawniła problemy głębsze, jak minimalizowanie żydowskiego wymiaru obozu, banalizacja tego miejsca, anonimowość ofiar oraz zło, które jakby stamtąd emanuje. Katolickie próby pokonywania tych problemów są w pełni uprawnione, ale nawet bez żadnych złych intencji mogą zagrażać Żydom. Dzieje się tak, gdy jedynymi reprezentantami ofiar stają się o. Maksymilian Kolbe i s. Edyta Stein oraz gdy mordowaniu w komorach gazowych nadaje się sens zbawczy, przez widzenie w zamordowanych ofiar złożonych Bogu. Prelegent zaproponował też model stosunków w okupowanej Polsce między Niemcami, Żydami i Polakami. Są to trzy odrębne relacje: między Niemcami a Żydami (mordowanie), między Niemcami a Polakami (ciemnienie i terror), między Polakami a Żydami (bycie świadkiem). Jakakolwiek redukcja tego trójkąta do dwóch członów prowadzi do głębokich zafalszowań:

albo do łączenia razem Żydów i Polaków jako na równi ofiar Niemców, albo do postrzegania Niemców i Polaków jako na równi prześladowców Żydów, albo do łączenia Niemców i Żydów, utożsamianych z bolszewikami, jako na równi wrogów Polski. Na zakończenie sympozjum ks. doc. Michał Czajkowski (ATK) omówił *Znaczenie Szoah dla polskiego duszpasterstwa*.

Dwa referaty zostały opublikowane wkrótce po zakończeniu sympozjum. Tekst *Znaczenie Szoah dla chrześcijańskiego rozumienia Biblii* (W. Chrostowski) został zamieszczony w „Znaku” 5/1991, zaś wystąpienie Byrona L. Sherwina *Haggada Holocaustu* wydrukował „Przegląd Powszechny” 7—8/1991. Tym razem ukazuje się ono w nowym tłumaczeniu i jest zaopatrzone w nadesłane przez autora przypisy.

Sympozjum zgromadziło rekordową liczbę około 200 uczestników, w tym wiele znakomitych osobistości i promotorów dialogu, jak s. Anne Denise Rinchwald, przełożona prowincjalna sióstr Notre Dame de Sion, wielce zasłużona dla międzyreligijnego zbliżenia Marie-Thérèse Huguet, a także amerykański teolog polskiego pochodzenia ks. John Pawlikowski z Catholic Theological Union w Chicago. Obszerne informacje o przebiegu sympozjum podały środki społecznego przekazu — dzienniki radiowe i telewizyjne oraz gazety stołeczne i ogólnopolskie.